

कन्नडियन सुकृती

लेख

क्रिमिता आगवत

प्रत्येक समाज क्षमता
आणि मानसिकतेनुसार प्रतिके
तयार करतो. वा इतर काही !
अर्थहीन वाटणाच्या प्रतिकात
मोठा आशय लपलेला असतो.
समाजाच्या विशिष्ट
चालीरीतीतही !

आशयगम्भ प्रतिके आणि रुढी,
एकत्रितपणे विशिष्ट समाजाच्या
संस्कृतीचे प्रतिनिधित्व
करतात.

उदाहरणार्थ आपल्याकडे
तेहतीस कोटी देव असल्याचे
समजतात. यात मारुती
(वानर) मत्स्य, कासव, वराह,
वड, पिंपळ, बेल अशा विविध
प्रतिकांचा समावेश आहे. म्हणजे
तेहतीस कोटी हे संख्यात्मक
विशेषण नसून देवात सर्व पशु, पक्षी
आणि वृक्षांचा समावेश करून सर्वाभूती
परमेश्वर, ही भावना ध्वनित केलेली
आहे. तसेच उत्तरधृवासमिप वसलेल्या
अतिशीत कॅनडा देशातील मूळ प्रजेतीही
विशिष्ट संस्कृतीची निर्मिती करणारी
अनेक प्रतिके आणि रितरिवाज आहेत.
देशोदेशीचे लोक इथे जमल्याने आता हा
देश स्थलांतरीतांचा (इमिग्रंट्स)
समजतात. तरी येथे मूळ प्रजेचे अस्तित्व
आहेच. सुजाण स्थलांतरीत स्वतःची
संस्कृती जपण्याव्यतिरिक्त इथल्या मूळ
प्रजेची संस्कृतीही जाणून घेणे आनंदप्रद
समजतात. तो आनंद सुजाण मराठी
समाजात उधळणे हा येथे उद्देश.

टोटम पोल्स

कॅनडाच्या पश्चिम किनाऱ्यावर
दिसणारे 'टोटम पोल्स' हे कॅनडाचे
सांस्कृतिक चिन्ह आहे. पोल्स हा शब्दच
सुचित करतो की हे प्रतिक खांबासारखे
असणार ! या सरळसोट खांबासारख्या

**हाईडा जमातीच्या उत्सवात
'टोटम पोल' महत्वाच्या
स्थानी विराजमान असतो.
उत्सवप्रसंगी ही प्रजा
चेहन्यावर विविध प्रकारचे
मुखवटे बांधून फेर धरते; तेव्हा
मध्यभागी विशिष्ट 'टोटम
पोल' असतो.**

लाकडांवर सुरेख चित्रे कोरलेली
असतात. 'टोटम पोल्स' ही इथल्या मूळ
प्रजेपैकी 'हाईडा' जमातीच्या
संस्कृतीची ओळख आहे. लाकडावर,
अस्वल, बीवर, मासे, झाडांची रोपे
आणि माणसांची चित्रे कोरण्याचे काम,
ही प्रजा वर्षानुवर्षे करत आहे. काष्ठ
कलाकृतींचे यातील काही नमुने अप्रतिम
असतात. काही कलाकृती, विशिष्ट कथा
वा विचार वहन करणाऱ्या असतात.
कधी ते प्रचलित दंतकथेचे द्योतकही

असतात.

हाईडा जमातीच्या उत्सवात
'टोटम पोल' महत्वाच्या स्थानी
विराजमान असतो. उत्सवप्रसंगी
ही प्रजा चेहन्यावर विविध
प्रकारचे मुखवटे बांधून फेर
धरते; तेव्हा मध्यभागी विशिष्ट
'टोटम पोल' असतो.

आपल्याकडे कुळाची वेगळी
कुलस्वामीनी असते तसा हाईडा
जमातीच्या प्रत्येक कुटुंबाचा
विशिष्ट 'टोटम पोल' असतो. हा
समाज त्यासपूर्वजांचा सन्मान
देतो. या 'टोटम पोलवर' ज्या
प्राण्यांचे चित्र कोरले असेल तो
प्राणी त्या कुटुंबात खात नाहीत
नि त्याची शिकारही निषिद्ध
ठरवली जाते. परगावहून येणाऱ्या
पाहण्यास त्याच्या घरी असेलेल्या
प्राण्यांचा 'टोटम पोल' बाळगणाऱ्या
व्यक्तींचा पाहण्याचार घेण्याचा जन्मदत
अधिकार असतो.

रेवन नावाच्या पक्ष्याने
पृथ्वीवर जीवन सुरु केले असे समजून
ते 'टोटम पोलच्या' शिखरावर, रेवन
पक्षी (चित्र क्रमांक १) कोरतात. थंडर
बर्ड (चित्र क्रमांक २) पावसात निमंत्रित
करतो, असे त्यांना वाटते म्हणून ते या
पक्षाची पूजा करतात. वानगी दाखल
कलात्मक टोटम पोल चित्र क्रं ३ मध्ये
दाखवला आहे.

काही 'टोटम पोल्स' कुटुंबाचा
इतिहास सादर करतात. कुटुंबातील
कुणी अत्यंत कर्तृत्ववान निपजले तर
'टोटम पोलवर' त्या व्यक्तीची चित्र
कोरून त्यावर चंद्र रोखण्यात येतो. पण
कुणी अपार अपयशाचे धनी होऊन
सत्यानाश ओढवून घेतला तर 'टोटम
पोलवर' त्या व्यक्तीचे उलटे-खाली

डोके वर पाय असे चित्र कोरतात. अशा चित्रातील व्यक्तीचा पिढ्यानपिढ्या निशेध होतो. प्रसंगी चेष्टाही होते. लाजिरवण्या कृतीची जाहिर चेष्टा करण्यासाठीही पूर्वी विशिष्ट 'टोटम पोल्स' तयार करत. अठराशे शतक संपत अंसताना कर्ज बुडविल्याची लज्जास्पद कृती (शेमफूल)

करणाऱ्याच्या निषेधार्थ एक 'टोटम पोल' तयार केला गेला. त्यात तीन बेहुक कोरले आहेत. (चित्रं क्रमांक ४) हाइडा संस्कृतीत चंद्र हे सर्वोच्च यशाचे आणि अथांग प्रगतीचे घोतक समजतात तर अस्वल आक्रमक शक्तीचे !

कॅनडातील सर्वात मोठ्या टोटम पोलची उंची पंधरा मिटर आहे. ब्रिटिश कोलंबियात असलेल्या Hole in the sky हा जगातला आद्य 'टोटम पोल' समजतात. कॅनडाची राजधानी ऑटवा येथील वस्तुसंग्रहालयात 'टोटम पोल्सचे' अनेक नमुने उपलब्ध आहेत.

इनुकसुक आणि नानवताचा झेंडा

इनुकसुक हे कॅनडाच्या मूळ प्रजेतील इन्युइट्स समाजाचे वैशिष्ट्य समजले जाते. आर्किटक कॅनडा व ग्रीनलॅंडच्या मैदानात तसेच अलास्कात पावलोपावली दगडावर दगड रचून तयार

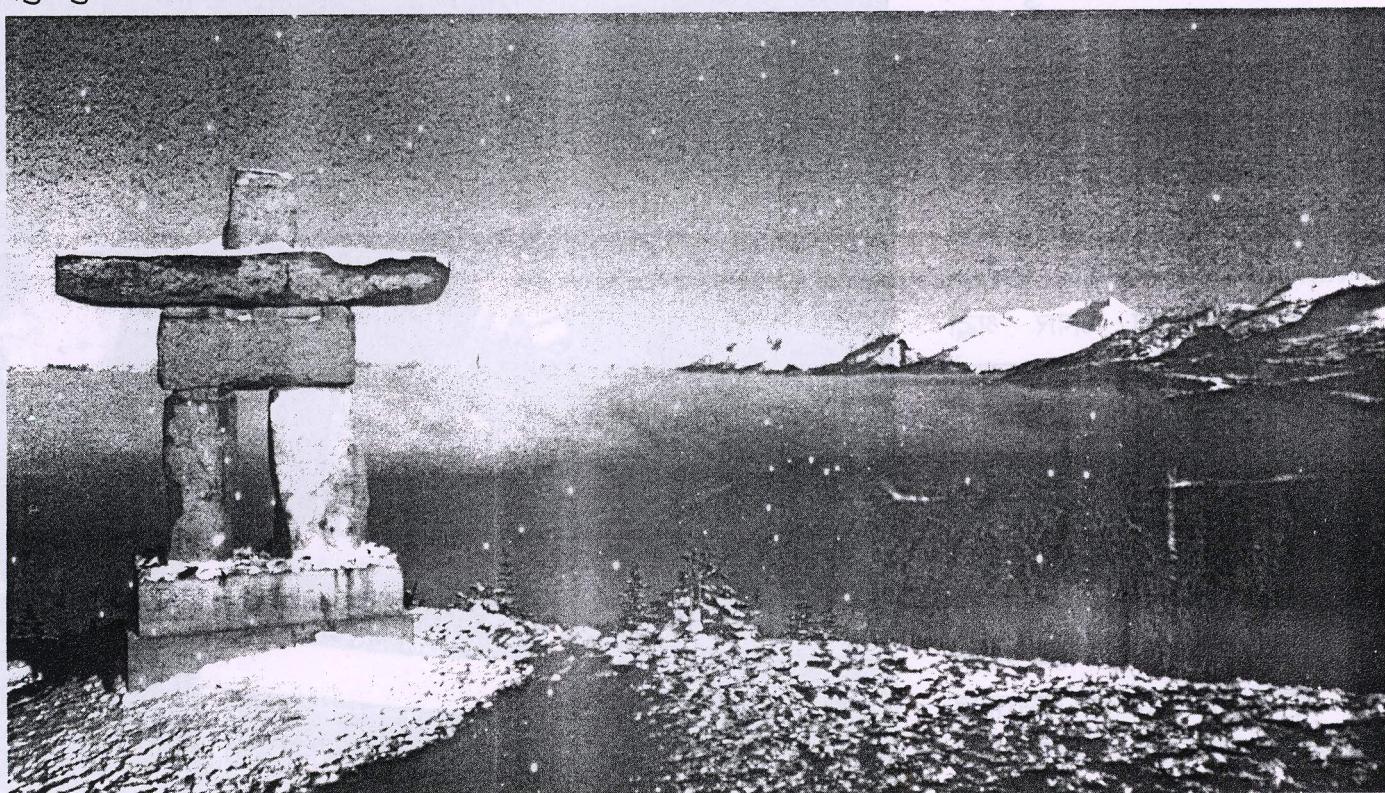
(Inuits) लोकांच्या इनकितुत (Inuktitut) भाषेत इनुक (Inuk). म्हणजे मानव आणि इनुकसुक म्हणजे मानवसादृश ! इथल्या खडकाळ बर्फाळ आणि निर्जन मैदानात इनुकसुक दिसले की मनाला माणूस दिसल्यागत बरे वाटते. मनाची उभारी टिकण्यास मदत होते.

खासप्रकारचे गोल, चपटे व मोठे खडक वापरून इनुकसुक निर्माण करतात. वास्तविक हे केवळ दगडावर दगड रचून होते. (चित्रं क्रमांक ५ आणि ६) तरी या दगडांचे आणि इनुकसुक निर्माण करणाऱ्याचे वैशिष्ट्य असते. विशिष्ट प्रकारचे हे दगड एकावर एक रचून खास प्रकारे दाब दिला की ते एकमेकांना चिकटतात. असा झकास समतोल साधतात की वाढळवारे येवो की हिमवादळ, ते विलग होत नाहीत! म्हणून वारंवार येणाऱ्या हिमवादळाचा ताठपणे सामना करणाऱ्या इनुकसुकचे दर्शन, या प्रजेस आश्वासक वाटते.

अजून पूर्वीसारखे जगण्याचा

इनुकसुक हे कॅनडाच्या मूळ
प्रजेतील इन्युइट्स समाजाचे
वैशिष्ट्य समजले जाते.
**आर्किटक कॅनडा व
ग्रीनलॅंडच्या मैदानात तसेच
अलास्कात पावलोपावली
दगडावर दगड रचून तयार
केलेले वैशिष्ट्यपूर्ण आकार
दिसतात. ही प्रजा त्यास
इनुकसुक म्हणते.**

केलेले वैशिष्ट्यपूर्ण आकार दिसतात. ही प्रजा त्यास इनुकसुक म्हणते. स्वतः स मूळ प्रजा म्हणवणाऱ्या इन्युइट्स

आग्रह धरणाच्या मूळ कनेडियन प्रजेस इनुकसुक खूप उपयुक्त आणि महत्वाचे वाटतात. हिवाळ्यात जमीन बर्फाखाली दबते तेव्हा तसेच, उन्हाळ्यात वाळवंटाच्या वाळूत खाणाखुणा उरत नाहीत, त्यावे ळी दिशासूचनास इनुकसुकचीच मदत होते. काही ठिकाणी एका पाठी एक झनुकसुक दिसतात. ते चुकलेल्या वाटसुरुस वाट शोधण्यास मदत करतात. एका इनुकसुकपाशी उभे राहिल्यास पुढचा नजरेस पडतो. मग नंतरचा, असे करत चुकलेला वाटसरु गंतव्यस्थानी पोहचतो. काही इनुकसुक पुढच्या वाटेवरील भय-संकटाची सूचना देतात. काहींचे हात खाद्य उपलब्ध असणारी दिशा दाखवतात. त्यामुळे वाट चुकलेल्या नि भुकेल्या वाटसरुची सोय होते. त्यास इनुकसुक परमेश्वर वाटतात.

इथल्या शिकाऱ्यांना करीबु हरणांची शिकार करतांना इनुकसुकचा उपयोग होतो. आपल्याकडे बुजगावणे ठेवतात, तसा ! इनुकसुक पाहून हरणे गोंधळतात. मग त्यांचा सहज वेध घेणे जमते.

एखाद्या घटनेच्या वा व्यक्तीच्या स्मरणार्थी ही इनुकसुकची निर्मिती करतात. स्थानिक मूळ प्रजेच्या मनात, इनुकसुकविषयी अपार श्रद्धा असते. पथरिले इनुकसुक म्हणजे भूतकाळाने वर्तमानास दिलेला नजराणा आहे असे ते समजतात. इनुकसुकवर दगडफूल (Lichens) नावाची वनस्पती वाढते. मग थंडीपासून संरक्षण करायला कुणी कोटघालून उभे आहे, असे वाटतो. या वनस्पतीची वाढ फार संथ गतीने होते. म्हणजे कोट घातलेल्या माणसागत दिसणारे इनुकसुक, खूप जुने असल्याचा तर्क करता येतो. शेकडोवर्षांपूर्वी इथे आलेल्या युरोपीयन

प्रजेसही अत्यंत जुने इनुकसुक दिसले. त्यावरून आकिर्टक सर्कलच्या स्थानिक प्रजेने, विविध हेतू सिद्ध करण्यासाठी हजारो वर्षांपूर्वी त्यांची निर्मिती केली असावी, असे त्यांना जाणवले.

अजूनही इनुकसुक घडवतात. पण आता ते कलेच्या उपासनेचे रूप असते. नवे कलात्मक इनुकसुक बनवले तरी जुने कुणी मोडीत काढत नाहीत. या समाजास जुन्या संस्कृतीची ओळख पुसणे पसंत नाही. आकिर्टक सर्कलची ही मूळ प्रजा इनुकसुकला पूर्वज समजते. इनुकसुक तोडणाऱ्याचे आयुष्य कमी होते, असा त्यांवा समज आहे. वनस्पतीची वाढ झाल्याने कोट

घातल्यागत दिसणारे इनुकसुक खूप छान दिसतात. कॅनडाच्या इशान्य भागात नव्याने स्थापन झालेल्या प्रदेशाचा-ननावतचा ध्वज, इनुकसुक आणि मध्यरात्रीच्या सूर्याच्या चित्राने सजवला आहे.

लोकवांइमय !

कॅनडा देशाची मूळ प्रजा स्वतः स अनिशिनाबे (Anishinabe) म्हणजे मूळ मानव वा 'ओरिजिनल' म्हणवत. हजारो वर्षेही प्रजा भटक्या जमातीचे जिणे जगली. पुढे ही धावपळ नकोशी वाटून त्यांनी सीमारेषा आखणे सुरु केले. ते टोळ्या करून राहात. ओजीवा (आँटारियो) मोहाक्स (क्युबेक) क्री

(ब्रिटिश कोलंबिया) मिकनेक (मेरि टाइम्स. पूर्व कॅनडा) इत्यादी टोळ्या, लक्ष वेधक, मोठ्या नि बलवान होत्या. प्रत्येक टोळीची भाषा वेगळी ! मराठी वा भारतीय प्रादेशिक भाषांवरच इंग्रजीचे आक्रमण झाले, असे नाही. इंग्रजीचा जोर सर्व जागतिक प्रादेशिक भाषांच्या अस्तित्वाचा लोप होण्याचे भय निर्माण करत आहे. मूळ प्रजेच्या कनेडीयन भाषेत कधीही लेखन झालेले नाही. मग पुरातन वांडमय छापील स्वरूपात उपलब्ध कसे असणार ?

लेखन आणि छपाईची कला खूप काळ इथवर पोहचली नव्हती. म्हणतात ना, कलेच्या संदर्भात संशोधन होते; पण कलेची निर्मिती संशोधनावर अवलंबून नसते. उलट कलेच्या प्रगटीकरणावर संशोधनाचा आधार असतो. म्हणून पुरातन काळापासून या प्रजेस चित्रकला खूप प्रिय असल्याचे जाणवते. टोकदार दगड घेऊन ते चित्रकला आणि रंगकामाचे नमुने तयार करत. झाडांच्या बुंद्यावर अणकुचीदार दगडाने ते चित्र काढत. फुले आणि पाने पिळून विविध रंग तयार करत नि या नैसर्गिक रंगाने चित्रे रंगवत. विविध रंगाचे मिश्रण करण्याचे प्रयोगही ते करत.

लेखन वा छपाईचा शोध त्यांच्यापर्यंत पोचला नसतांना श्रुतींच्या माध्यमातून त्यांनी संस्कृती जतन केली नि संस्कृतीचे संवर्धनही केले. आपल्या 'आजीच्या गोष्टी' प्रमाणे इथे वडील मंडळी प्रसंगानुरूप गोष्टी सांगत त्यामुळे कथाकथनाची कला एका पिढीपासून दुसऱ्या पिढीस पोहोचली. अनेक पिढ्यांनी संस्कृतीचे असे संवर्धन केले. या लोककथा आणि मुक्त छंदातील मुक्तकरांच्या जनकांची नावे कुणाला ठाऊक नसली तरी त्यांची निर्मिती मात्र

आज जिवंत आहे.

पूर्वी कथा सांगणाऱ्याच्या बुलंद आवाजास प्राधान्य मिळे. पुढे रोचक शैलीची कदर होऊ लागली. काही कथाकार प्रचलित कथानकात कल्पकतेने भर घालत. ज्यास नाटकात 'अँडीशन' करणे म्हणतात, तसे त्यांचे कथन असे. मानवमात्राच्या मानसिकतेत स्थल-कालातित साम्य असते. म्हणून आपला व्यास रचित जय नावाचा इतिहास, पुढे भारत आणि नंतर महाभारत बनला, तसे इथेही घडले.

मानवास अनादि काळापासून

**टोकदार दगड घेऊन ते
चित्रकला आणि रंगकामाचे
नमुने तयार करत. झाडांच्या
बुंद्यावर अणकुचीदार दगडाने
ते चित्र काढत. फुले आणि
पाने पिळून विविध रंग तयार
करत नि या नैसर्गिक रंगाने
चित्रे रंगवत. विविध रंगाचे
मिश्रण करण्याचे प्रयोगही ते
करत.**

गोष्टी ऐकणे आवडते. आपल्याकडे आदिवासी प्रजा आहे, तसे इथले मूळ प्रजानन! सूर्यास्तानंतर आजही ते विशिष्ट गोष्टी ऐकायला जमतात. उन्हाळ्यात गोष्टी ऐकण्याचा सैतानास त्रास होतो म्हणून दिवस मोठा होतो; नि हिवाळ्यात गोष्टी ऐकल्याने सैतानाचा आत्मा थिजतो, म्हणून तो माणसाला फार त्रास देऊ शकत नाही, अशी या बाभडया प्रजेची समजूत आहे. म्हणून ते सैतानास गोष्टी सांगण्याच्या निमित्ताने स्वतः गोष्टी ऐकण्यास जमतात. विविध लोकांनी सांगितलेली वा त्याच व्यक्तीने

वेगवेगळ्या वेळी सांगितलेली कथा प्रत्येक वेळी वेगळ्या ढंगात सादर होते. ती वेगळ्या सौंदर्याने नटते. कुशल कथाकार दोन पिढ्यात सेतू बनवतात. कौशल्याने उच्च नीतीमूळ्य नव्या पिढीस देतात. नव्या पिढीतून अशा प्रकारचे कथाकार तयार करण्याचे विधायक कामही ते आवडीने करतात.

या कथात प्रामुख्याने निसर्ग आणि मानव यांना जोडणारा दुवा असतो. रूपकाच्या मदतीने विशिष्ट विचार समाजात वाहता करण्याचे काम या कथा उत्तम रितीने पार पाडतात. मुले असोत की मोठी, साच्यांना उपदेश नव्हे तर कथानक आवडते. कथानकातून उलगडणारा उपदेश जाचक न होता परिणामकारक ठरतो. प्रत्येक धर्माच्या समाजात या ना त्या मार्गानी सर्वाभूती परमेश्वर, हा विचार सादर होताना दिसतो. या कथाही त्यास अपवाद नाहीत. कथा सांगताना काही कथाकारांना हावभाव करून वा सांकेतिक चित्रे काढून कथानकात रंग भरणे आवडते. वर्तुळ या प्रकारास हा समाज महत्वाचा संकेत समजतो. कारण वर्तुळास सुरवात वा शेवट नाही. म्हणजे ही अशिक्षित निरक्षर, भटक्या जमातीची आधुनिकतेचे वारे न लागलेली प्रजा असूनही अनादी अनंताचा विचार, शब्देविण संवादते.

पंचमहाभूते हा शब्द वापरत नसले तरी त्यांच्या कथा पृथ्वी, चंद्र, सूर्य, पाणी आणि आकाश यांचा एकमेकांशी व मानवी जीवनाशी संबंध दर्शवतात. कथेतील पात्र पुर्णतः वाईट व चांगली नसतात. कथेच्या माध्यमातून मनुष्यमात्र अपूर्ण हा आणि प्रत्येकात काही तरी चांगले असतेच, हा संकेत व्यक्त होतो. कुणाचा अवास्तव उदोउदो

किंवा तिरस्कार करू नये, हा संकेतही सहजतेने ध्वनित होतो.

प्रगत जगात वावरणाच्या लोकांना या कथा बालीश, हास्यापद तर कधी अनाकलनीय वाटतात. पण अनिशिनाबे प्रजेत त्या योय. असल्याची ठाम श्रद्धा आहे. एस्किमो जमातीत खूपदा मुक्तक वाटण्याजोग्या गाण्यांची गुणगुण ऐकायला मिळते. वानगीदाखल काही कथा आणि मुक्तकांचा भावानुवाद देत आहे. हे गद्द म्हटल्यास त्याची काव्यात्मक शैली मोहवते नि त्यास कविता मात्र म्हणता येत नाही. मग 'किनारा' सिनेमातील संवाद आठवतो. 'चिंडी और कवितामे क्या फर्क है ?', या प्रश्नाच्या उत्तरात नायिका कविता गाता येते, असे सांगते. यावर नायक 'एकही ख्याब कइ बार देखा है मैने....' हे गद्द गाऊन दाखतो. तसे गेय साहित्य ही प्रजा गुणगुणात असते. कनेडियन संस्कृतीची ही किंचित झळक !

१) फार वर्षांपूर्वी बागेतील सारे गुलाब दुःखात चूर होते. त्यांना जगणे नकोसे झाले होते. असह्य दुःखाने ते ढसाढसा रडत होते. तेव्हाच ननाबुश (आदित्यपुरुष) वृथीवर फेरफटका मारायला निघाले. योगायोगाने ते तेथे पोहचले. नेहमीप्रमाणे ते समग्र परिसराचा वेध घेत होते. गुलाबांच्या बागेशी त्यांना हुंदके ऐकू आले. चमकून बघितले तर तिथे कुणी नव्हते. ते बारकाईने निरीक्षण करू लागले. नकळत त्यांची नजर गुलाबाच्या रोपाकडे वळली. ढसाढसा रडून थकलेला गुलाब, आता मुळमुळू रडत होता. त्याच्या जवळ जाऊन ननाबुश यांनी स्नेहल स्वरात विचारले, "का रडताय रे बाळांनो ?"

"काय करावे आम्ही ?" एक रोप कळवले. "पक्षी आमच्या देहावर

नाचतात, आम्हाला सतत चोचीने टोचतात, या जखमा अगदी छिन्नभिन्न करून सोडतात हो आम्हाला !"

"अरे...अरे.... ! कधीपासून चालले आहे हे ?" ननाबुश यांच्या स्वरात कुरुणा झळकारली.

"कधीचे हेच तर चालू आहे!" रोप कळवले. "म्हणायला आम्ही फुलांचे राजे ! पण आमच्यापाशी ना फौज न रक्षक ! स्वतःचे रक्षण आम्ही कसे करावे ? कण्हत कुंथत जगण्यापेक्षा मरून जावे, असे वाटते, आताशा ! तुम्ही तरी काही करो हो !"

**काही चाणाक्ष गुलाबांना
त्यांच्या हातात काही
असल्याचे कळले. त्यांच्या
मनात उत्सुकता दाटली.
ननाबुश प्रत्येक रोपाजवळ
गेले. स्नेहल हाताने त्यांनी
ठिकठिकाणी प्रत्येक रोपावर
नाजूक छोटेसे काटे स्थापित
केले**

साच्या गुलाबांनी आकांत मांडला. ननाबुश हेलावले. समस्येचे सुखद निराकरण शोधण्यासाठी त्यांनी एका दिवसाची मुदत मागितली. मार्ग काढण्याचे वचन देऊन त्यांनी निरोप घेतला. गुलाबांना काळ मुंगीच्या मार्गाने सरकत आहे आहेसे वाटले. साच्यांना ननाबुश केव्हा परत येतात, असे झाले होते.

दुसऱ्या दिवशी ननाबुश गुलाबांच्या रोपाकडे गेले. रोपे डोऱ्यात प्राण आणून वाट बघतच होती. त्यांना पाहून सारे हुषारले. काही चाणाक्ष गुलाबांना त्यांच्या हातात काही असल्याचे कळले. त्यांच्या

मनात उत्सुकता दाटली. ननाबुश प्रत्येक रोपाजवळ गेले. स्नेहल हाताने त्यांनी ठिकठिकाणी प्रत्येक रोपावर नाजूक छोटेसे काटे स्थापित केले. त्यांचा हात इतका हळुवार होता की ननाबुश प्रत्येकास प्रेमाने कुरवाळत आहेत, असे वाटले. त्या स्पर्शाने देहावर शहारा फुलतोय, असे समजून साच्यांनी रोमांच अनुभवला. पण ननाबुश बरेच पुढे गेले तरी रोमांच्याचा काटा शमला नाही. बन्याच वेळानंतर तो शहारा नसून अंगभर फुललेले छोटे काटे आहेत, यांची रोपांना जाणीव झाली. साच्यावर काट्यांचे रोपण करण्याचे काम संपवून ननाबुश प्रमाने म्हणाले, "पक्षी चोची मारायला तुमच्या देहावर बसले तर आता तेच घायाळ होतील. तुम्ही मात्र. आनंदाने हसत खेळत जगा."

खुशी सूचित करायला गुलाब आनंदाने डुलू लागले. आजवर ते तसेच हसत, खेळत आणि डुलत राहिले आहेत नि उद्याही ते हसणार आहेत. कारण ननाबुश यांच्या वरदहस्ताचा परिणाम अनंतकाल टिकणार आहे. गुलाबाच्या देहावर ननाबुश यांच्या स्पर्शाचा अमर शहारा फुलला आहे ना ! आता मानवी समाजात चांगल्या गोष्टीबरोबर नको ते सहन करावे लागते, तेव्हा गुलाब उदाहरण ठरतो. 'गुलाब हवा असेल त्यास काटे स्वीकारावे लागतात,' हा विचार विश्वसत्य-युनिव्हर्सल टूथ म्हणून प्रस्थापित झाला आहे.

२) संपूर्ण उत्तर अमेरिकेत वृक्षांची पाने गळून झाडोरे होतात त्या आधीचा काळ फार मोहक असतो. इकडचा आदिवासी समाज या संदर्भात एक अख्यायिका सांगतो, "एकदा शरद ऋतूत ननाबुश चित्रे रंगविण्यास बसले. ते हिरवा, पिवळा, लाल, केंशरी,

कर्त्थई.... रंग घेऊन बसले. पण कामास सुरुवात करण्यापूर्वी प्रचंड वारे सुटले. केवळ ही उठणारी वावटळ , हे कॅनडाचे वैशिष्ठ्य ! वावटळीत ननाबुश यांनी आणलेले रंग उडाले. ते झाडांच्या पानांवर जाऊन बसले. वारे शांत झाल्यावरही पानांना चिकटलेले मोहक रंग मात्र तसेच होते. चित्र रंगवण्याचे आपले काम वाच्याने केलेले पाहून ननाबुश खुश झाले. रंग गोळा न करता, त्यांनी ते विविध रंग पानांवरच राहू दिले. तेव्हापासून शरद ऋतूत झाडाची हिरवी पाने पिवळी, केशरी,लाल, कर्त्थई.... होत जातात. शिशिरात पानगळ होते तेव्हा ती गळून पडतात.

जोकगीत. सूर्य आणि चंद्र

एक होता भाऊ आणि त्याची बहीण वेलक्षण लाजाळू पण चातुर्याची खाण किंवा बहिणीने ठरवले....
प्राता नाही लाजायचे, स्वतःस अमुलाग्र दिलायचे.

नेश्चय करून तिने विचारले, 'भाऊ आपण कुणासारखे व्हायचे ? गांडग्यासारखे ?'
त्याच्या मनात बदलण्याची आस व्हती.
कार देत तो म्हणाला, 'नको. त्याचे त फार तीक्ष्ण असतात.'
गही वेळ विचार करून बहिणीने चारले 'भाऊ आपण अस्वल होऊ या तरे ?'
वाला स्वतःस बदलण्याची इच्छा ली नव्हती.
को, ते घाणेरडे असते.' त्याने तिच्या साहावर पाणी ओतले.

बहिणीने बैलाचे नाव सुचविले. भावाने बैलाची शिंगे आठवून नाक मुरडले.

बहिणीने सील मासा होण्याचे सुचवले, भावाने तीक्ष्ण नखांचे कारण सांगून ते नकारले.

बहीण नावे सुचवित राहिली... सुचवतच राहिली.

भावाचे हरकतीचे तुणतुणे वाजत राहिले... वाजतच राहिले.

बहिण रडकुंडीस आली आणि रडव्या स्वरात म्हणाली,

निदान आपण चंद्र सूर्य तरी होऊ या रे ! भावाने विचार केला, फार फार विचार केला पण...

हरकत घेण्यासारखे अवगुण त्याला काही सापडले नाहीत. म्हणून...

नाइलाजाने बदलण्यास तो तयार झाला नि जड पावलाने घरात गेला.

बहिण त्याच्यामागे धावली,

भावाने दोन मशाली पेटवण्याचा तिला आदेश दिला,

बर्फाच्या घरातून बाहेर पडून, धावत सुटायचे,

पुढे जाईल त्याने सूर्य चंद्र आणि मागच्याने चंद्र व्हावे असे तो म्हणाला.

धावण्याची शर्यत सुरु झाली. म्हणजे दुसऱ्यास पुढे जाऊ न देण्याच्या सोसात झुंज सुरु झाली, सूर्य होण्यासाठी !

भावाच्या दैहिक शक्तीच्या तुलनेत बहिण होती दुबळी,

तरी ती धावत राहिली... धावतच आणि...

एक आक्रित घडले, खरोखर आक्रित घडले,

वेगाने धावणारी आणि वजनाने हलकी अशी बहिण

हल्लक होऊन उडू लागली, ती भावाच्या पुढे उडू लागली, भावानेही वेग वाढवला आणि दोघे आकाशात तरंगू लागले.

तरी बहिण होती पुढे आणि भाऊ मागे-खाली,

प्रत्येक इच्छेस त्याने नकार दिल्याचे आठवून बहिण चिरडीस आली.

दादागिरी करणाऱ्या भावावर बहिणीच्या तोंडून फुत्कार निसटला

खाली असलेल्या भावाच्या मिणमिणत्या मशालीस तो विझवून गेला.

मशाल प्रज्वलीत ठेवून मग बहीण उंच उडत राहिली.

पराकाषेचा प्रयत्न करून ती ध्येयाप्रत पोहोचूनच थांबली,

बहिण झाली सूर्य आणि समस्त विश्वाला जीवनदायक उष्मा पुरवू लागली.

भावासमक्ष चंद्र होण्यास पर्याय नव्हता, कारण

तो होता थंड,बदलासाठी उदासीन आणि बहाणे काढण्यात निपूण.

बदलण्याच्या इच्छेची त्याची मशाल विझली होती,

नव्हे खर म्हणजे ती कधी झलझळीत पेटलीच नव्हती !

बदल स्वीकारण्यात स्त्रीशक्तीचा असतो पुढाकार आणि

आहे ते बदलण्यास पुरुषाचा ठाम नकार म्हणूच असतो ?

की सत्ता आबाधित ठेवण्यासाठीच तो नकारघंटा वाजवत असतो ?

● स्मिता भागवत

53, Townley Cres,

Brampton,

On. Canada L6Z4S9

भ्रमणाध्वनी : 1-289 7528885

email: smitacap@gmail.com

परिवर्तन

त्या कृष्णसागरावरती
विश्वांच्या लाटा येती
गंगांचे फेस उधळती
बुडबुडे ग्रहांचे उठती ॥१॥

त्यातील नील गोलाला
म्हणतात आपली धरती
धरणीच्या पायघड्यांतून
या पर्वतामाला घडती ॥२॥

अन् सप्तसमुद्रांवरती
जलदांच्या राशी झुलती
वाच्यावर लहरत जाता
अचलांवर करती वृटी ॥३॥

की हरित जटा शभूच्या
वृक्षावळी दाट उगवती
फेसाळत उंच कड्यातून
ओघांच्या सरिता बनती ॥४॥

वेळूवनातून जाता
वाच्याची गीते होती
पकडून सूर्यकिरणांना
जलबिंदू रंग पसरती ॥५॥

जलचर वनचर पक्षी
अन् मानव रांगत येती
ते उभे राहती आता
भाषेची कळते युक्ती ॥६॥

जे दिसे जाणवे ते ते
जाणिवेपार जे लपले
कल्पना विहंगम होता
ते ऋचा अर्पुनी गेले ॥७॥

वनकुहरे सोडून केली
सरितातीरावर वस्ती
जोडिली, उराशी जपली
ती स्थावर, जंगम, नाती ॥८॥

वडवानल होते उर्जा
बेटांची कमळे फुलती
कधी सुनामी होउन लाटा
भातुकली मोडून जाती ॥९॥

शावके, फुले अन बाळे
हास्यांची उधळण करती
काळाचे हस्तक केव्हा
सुहृदाना ओढून नेती ॥१०॥

हे चलनवलन सृष्टीचे
शाश्वती एक बदलाची
बुडबुडे, फेस अन लाटा
कृष्णातच विरती स्फुरती ॥११॥

मज हव्यात लाटा
नीलबिलोरी
वेळावत, फुस्कारत
धसमुसणाऱ्या,
अन् तरंग अस्फुट
लव पाण्यावर
लवलवणारी.

मज हवा फेस तो
लाटांवर फसफसणारा.

मज हवे बुडबुडे
घुमट जणू काचेचे
जे गिरकी घेता
रंगांचे नर्तन होते.

घुमटात सखे त्या
हाती गुंफू हात
या क्षणात लपला
आहे काळ अनंत.

● श्री निवास नी. माटे

कॅनडा.

भ्रमणध्वनी : ८०५ ५८३ ५०४८
shriyut@gmail.com

